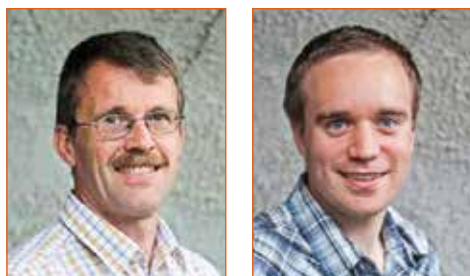

OMTRENT SÅ SIER HERREN!

Fenomenet parafraserende bibeloversettelse

**Professor, dr.theol. Sverre Bøe og
høgskolelektor, master i teologi Knut Kåre Kirkholm**

Resumé: Denne artikkelen presenterer og analyserer ulike engelske, tyske, danske, svenske og norske bibeloversettelser som parafraserer bibelteksten. Fenomenet parafraserende bibler drøftes i tilknytning til Saligprisningene, Fadervår, Gudsrikeuttrykk og Hustavlene.

Den spissformulerte tittelen på denne artikkelen er et sitat hørt i samtaler og debatt omkring ulike bibeloversettelser. Det er valgt for å provosere frem refleksjoner omkring rett og galt i bibeloversettelse. Isolert sett gir tittelen inntrykk av at parafraserende oversettelser er upresise og omtrentlige. Det er noe av det vi ønsker å reflektere over i denne artikkelen. Samtidig treffer formuleringen nokså nært en gjengivelse vi faktisk finner i Felix Larssons svenske oversettelse av The Message til Rom 1,24, der et skriftsitat innledes slik: »Så Gud sa ungefår: [...]«¹ Det er utvilsomt en viss forskjell på »Så sier Herren« og »Omtrent så sier Herren«.

1. Fenomenet parafraserende bibeloversettelse

Tradisjonelt har bibeloversettelser vært laget slik at de kunne forene ulike hensyn og ulike brukergrupper i én og samme Bibel, ofte kalt en »kirkebibel«. Men stadig oftere rendyrkes bestemte hensyn, gjerne tilpasset litterær, pedagogisk eller teologisk profil og smalere brukergrupper. Noen legger vekten på liturgisk bruk, andre på evangeliserende formål, noen vil være studiebibel, og enkelte vil frigjøre seg radikalt fra både tradisjonelt bibelspråk og kirkelig tradisjon.

1.1 Hva er en »parafraserende« bibeloversettelse?

Vi skal i denne artikkelen presentere og i noen grad drøfte noen viktige trekk ved bibelutgaver som bryter med mange tradisjonelle forestillinger. I forhold til tradisjonen stiller de seg bevisst meget fritt. Det er nettopp et mål å ta i bruk nye og gjerne overraskende ord og uttrykk. En sikter seg inn mot lesergrupper uten kristelig forkunnskap. De fleste legger vekt på å bruke et lite ordforråd med et enkelt og hverdagslig språk. Andre er ikke redde for å benytte både fremmedord og stilfulle litterære vendinger, så lenge disse ikke er knyttet opp mot tradisjonelt kirkespråk.

Så langt kunne vi kalt slike oversettelser for »kommunikative«. Det er likevel forholdet til Bibelens hebraiske og greske kildetekst som skiller disse sterkest ut fra andre bibeloversettelser. Tradisjonelt plasseres bibeloversettelser langs en akse fra det konkordante (formell ekvivalens, »ord-for-ord«) til det idiomatiske (dynamisk ekvivalens, »mening-for-mening«). De oversettelsene vi her skal drøfte strekker seg på denne akse svært langt i idiomatisk retning, noen altså helt til det parafraserende.

Vi skal snart se at vår samlekategori »parafraserende oversettelser« rommer mange ulike tendenser.² Og *helt* uten forløpere er disse oversettelsene ikke; både deler av Septuaginta, targumene og en rekke antikke »rewritten bibles« har parafraserende avsnitt eller tendenser. Det er likevel en forskjell ved at disse nyere parafraserende oversettelsene ikke bare fra tid til annen ser seg nødt til å omskrive spesielt krevende ord eller uttrykk; her er selve parafrasen en del av oversettelsens grunnlag.

Nå finnes det ikke én definisjon av »parafraserende«, verken allment eller med tanke på bibeloversettelser. I leksika, oppslagsbøker og på ulike nettsteder finner vi forklaringer som »omskrivende«, »omarbeidet«, »alternativ uttrykksmåte«, »bearbeidelse«, »omdiktning« eller »variasjon i uttrykket uten innholdsmessig endring«. Oxford dictionary forstår parafrase som »express the meaning of something using different words«.³ I musikk og billedkunst kan parafrase betegne en fri bearbeidelse av en annen kunstners verk.

Vi kaller disse for mottagernære oversettelser, ikke grunntekstnære og bare delvis meningsnære. Ut fra debatt og omtale er det likevel vårt inntrykk at den største og mest engasjerte lezerskare er blant aktive kristne som er trette av tradisjonell forkynnelse. Uten å kunne belegge det statistisk, ser det for oss ut til å være en viss diskrepans mellom ønsket lezerskare (slike som før knapt leste Bibelen) og de faktiske leserne (ofte allerede bibellesere).

Sten Sørensen, som står bak den norske *Hverdagsbibelen*, sier at hensikten med det han åpent kaller »moderniseringen« har vært å fjerne »fartsdumpene« i Bibelen; »vi kaller en spade for en spade«. »Vi har forenklet Bibelen språklig, men ikke innholdsmessig«, sier han. Poesi og billedspråk har de »ikke lagt vekt på«, og han aksepterer dermed betegnelsene »parafrase« og »omskrivning« (Holbek 2013).⁴

Er så alle disse oversettelsene virkelig »parafraserende«? Det er en glidende overgang fra idiomatiske til parafraserende bibler. Både *Bibelen på hverdags-*

dansk og *Den Nye Aftale* er klart idiomatiske, men de er til dels også langt på vei parafraserende, om ikke så sterkt som *The Message* eller *Die Volxbibel*.

Også på norsk, svensk og dansk har vi fått flere slike oversettelser, særlig av Det nye testamente. Utviklingen har vært ulik i de tre landene, men tendensen er nokså lik. Men vi skal begynne vår gjennomgang på engelsk og tysk språkområde, der også denne trenden kom tidligere og er sterkere enn hos oss. Vi vil da kort presentere noen høyst ulike oversettelser med rikelige teksteksempler. I noen grad skal vi også trekke inn den debatten disse oversettelsene har skapt; den er dessverre verken særlig stor eller spesielt fagtung, men ikke minst på internett finner en enkelte kommentarer. Så skal vi siden stanse for gjengivelsene av Saligprisningene, Fadervår, gudsrikeuttrykk og hustavlene i ulike danske, svenske og norske oversettelser. Valget av nettopp disse tekstene og temaene er i noen grad pragmatisk bestemt, men de berører en rekke klassiske dilemmaer i bibeloversettelse. Flere av begrepene viser parafrasens muligheter og dilemmaer. Gudsrike-uttrykkene avspeiler en intens faglig debatt, mens graden av politisk eller teologisk »korrekthet« kan leses tydeligere i tekster som vår samtid opplever særlig sensitive, som i tilfellet av hustavlene. Underveis skal vi – ikke minst gjennom rikelig med teksteksempler – forsøke å overveie problemstillingen fra vår overskrift: Er slike parafraserende oversettelser nøyaktige og presise, eller blir de i praksis nokså omtrentlige?

2. Parafraserende oversettelser - en oversikt

2.1 Parafraserende bibeloversettelser på engelsk

Det er et kvantesprang fra den klassiske *King James*-utgaven fra 1611 til *Good News for Modern Man* i 1966. Med sitt enkle og uhøytidelige språk og de glimrende strektegningene ble oversettelsen trykket i 30 millioner eksemplarer. Utgiverne i The American Bible Society stod nær Eugene Nida, selve foregangsmannen for idiomatisk eller dynamisk ekvivalent bibeloversettelse. Kenneth N. Taylors *The Living Bible* fra 1971 kaltes uttrykkelig »a paraphrase«. Den solgte over 40 millioner eksemplarer, etter gode anbefalinger fra så ulike ledere som Billy Graham og paven. *The Living Bible* er siden oversatt til hundre språk, også skandinaviske, som vi snart skal se.

The Message

I dag er *The Message* ved Eugene H. Peterson (1993, hele Bibelen i 2002) høyaktuell. Han ønsket å gjengi bibelteksten i et språk som var »current and fresh and understandable in the same language in which we do our shopping, talk with our friends, worry about world affairs, and teach our children their table manners«. ⁵ Hans hensikt er å få folk til å lese Bibelen, ikke å gjøre den enkel, for det er mye i Bibelen som er vanskelig å forstå, sier han.

Livet som kristne »won't be any picnic« forsikrer Paulus (Apg 20,23). Jesu kall til å »følge« ham gjengis med at »you're not in the driver's seat – I am« (Luk 9,23).

»Omvendelse« omskrives omstendelig som »a radical life-change before God and an equally radical trust in our Master Jesus« (Apg 20,21), og »Guds nådes evangelium« gjengis med »this incredibly extravagant generosity of God« (Apg 20,24). Matteus' høytidelige »alt dette skjedde for at det skulle bli oppfylt som Herren hadde sagt ved profeten«, blir til »this would bring the prophet's embryonic sermon to full term« (Matt 1,22).

Iveren etter moderne språk slår noen ganger over i rene anakronismer: »Stop turning my Father's house into a shopping mall!« (Joh 2,16). En tjener må vente til hans herre har »finished my coffee« (Luk 17,8). Jesus advarte mot ledere som mottar »honorary degrees« og som vil kalles »'Doctor' and 'Reverend'« (Matt 23,7).

Parafrasering blir lett ordrikt og omstendelig. Paulus' enkle spørsmål »Fikk dere Den hellige ånd da dere kom til troen?« omskrives slik i fire ledd: »Did you receive the Holy Spirit when you believed? Did you take God into your mind only, or did you also embrace him with your heart? Did he get inside you?« (Apg 19,2). Andre ganger blir nyanser borte, som når de fleste ledelsestermer nettopp kalles »leader«, enten de gjengir *episkopos*, *presbuteros* eller andre termer (1 Tim 3,1-7; Tit 1,5-6; 1 Pet 5,1). Tekstens poeng er: »Give a bonus to leaders who do a good job«, (1 Tim 5,17). På dette punktet må *The Message* kunne kalles omtrentlig og unøyaktig.

2.2 Parafraserende bibeloversettelser på tysk⁶

Blant flere titalls nyere tyske oversettelser er flere sterkt idiomatiske, noen er klart parafraserende. Roland Werner har (stort sett alene) laget en meget lesverdig oversettelse av Det nye testamente, ganske enkelt kalt *Das Buch*. Den er sterk idiomatisk, på grensen til det parafraserende. Videre er den i god forstand moderne, og markedsføres som »eksakt«, »überraschend« og »elegant«. Den nevnes her som eksempel på en parafraserende oversettelse som i større grad enn de fleste andre bestreber seg på å være »nøyaktig« og kildetekstnær.

Die Volxbibel

Den mest spektakulære og kontroversielle er uten tvil *Die Volxbibel*. Martin Dreyer, leder for »Jesus Freaks«, ville gjøre bibelteksten forståelig for rusmisbrukerne han arbeider blant. Prosjektet har sterk karakter av felles dugnad, blant annet gjennom et nettsted der hvem som helst kan bidra med forslag, såkalt »crowdsourcing«. Ustanselig revideres tekstene, og tredje reviderte utgave kalles »Reloaded 3.0«.

Die Volxbibel bruker ungdommens omgangsspråk, uten forkrav til kristelig sosialisering. Derfor gjengis »sabbat« med »søndag«. Fariseere som »knurret« mot Jesu omgang med pengeinnkrevere og annet »Pack« fant ham »uncool«. I himmelen, derimot, holdes det »eine grosse Party« (Luk 15,1-7). Når Pilatus nekter yppersteprestene å forandre innskriften på korset, skjer det med det talende tillegget: »Basta!« (Joh 19,22).

Die Volxbibel omskriver også mange metaforer og lignelser. De kristne som »jordens salt« blir »som et kjøleskap for verden« (Matt 5,13). »Verdens lys« blir til en 1000 watts halogenlampe som kan ses »kilometervis« unna (v.14). Den fortapte sønn måtte til slutt jobbe som toalettvaktt på McDonalds, og hadde ikke annet å spise enn restene av hamburgerne som kastes (Luk 15,15-16).

Når Paulus i Rom 7 og 8 drøfter Loven og dens utilstrekkelighet til frelse, sammenlignes dette i *Die Volxbibel* med foreldet og virusinfisert software. Men Jesus hacket den gamle koden og omformaterte det hele. Slik fikk vi en helt ny livsretning. Rom 8,14 sier at vi da allerede har Guds billett i veska (»så mange som drives av Guds Ånd«).

Die Volxbibel har skapt mye debatt i Tyskland, både på menighetsnivå og i pressen. Jens Schröter har kalt utgaven for »ein fettes Comeback für Jesus« (Schröter 2007).

2.3 Parafaserende bibeloversettelser på norsk, svensk og dansk⁷

De skandinaviske språk har hatt litt ulike veier til »friere« bibeloversettelser. I Danmark utgav katolikken Peter Schindler i 1953 sin sterkt idiomatiske, nesten parafaserende NT-oversettelse.⁸ 20 år senere kom Anne Sophie og Paul Christian Seidelins nyoversettelse av Det nye testamentet, »efter vor tids læsevaner« og ment for høytlesning, »til fælleslesning«, som det heter i forordet.

Det norske Bibelselskap lanserte i 1951 en prøveutgave av »Evangeliet etter Markus«, kalt »Vær ikke redde!«, trykket som et magasin og med moderne bilder av blant annet fly og operasjonsstuer. Forfatteren Jens Bjørneboe raljerte med den friheten oversetterne hadde tatt seg. Han mente de med sine mange omskrirende tillegg hadde tatt skrittet inn i rekken av de andre evangelistene Matteus, Lukas og Johannes. »For oss nordmenn er det godt å vite: at også av norsk jord er evangelister fremgått« (Bjørneboe 1951, 231). Hans anklage er meget generell og prinsipiell: »For av all blasfemi er trolig denne den verste: Å vanære kristendommen ved å gjøre den til et avtrykk av den grenseløse trivialitet man bærer i sin egen sjel« (Bjørneboe 1951, 232). En tilsvarende debatt oppstod i Sverige etter *Raggarebibeln* ved Eric Grönlund, særlig om andreutgaven fra 1962. Historisk sett viste disse veien for en gradvis mer idiomatisk tendens, også i skandinaviske kirkebibler.

K. Taylors *Living Bible* ble (fritt) oversatt til svensk (*Levande Bibeln*, NT 1974, hele Bibelen 1977) og norsk (1978), kalt *Nytt liv*,⁹ senere utgaver het *En levende bok*, *Det levende testamentet* eller *Bibelen del 2*. Med all rett kaller *Nytt Liv* seg selv for en »bibelparafrase«, »en utførlig omskriving av en tekst for å gjøre den mer forståelig«. Hensikten er ifølge forordet »at man så nøyaktig som mulig skal uttrykke hva forfatterne av Det nye testamente mente, og at man skal si det enkelt og tilpasset det språk som tales i dag«.

Her er tradisjonelle termer som »salig«, »kjød« og »sjel« omskrevet og setningene er svært korte. Juleevangeliet begynner slik: »Omtrent på denne tiden bestemte Cæsar Augustus« (Luk 2,1). Vi merker oss hvordan uttrykket »omtrent på

denne tiden« speiler parafrasens karakter. Eksegetisk er Lukas' poeng neppe det omtrentlige, men snarere det spesifikke i tidsangivelsen. Gjeterne på marken »ble vettskremte« (v.9), men »engelen beroliget dem« (v.10). »Syndens og dødens lov« i Rom 8,2 kalles »syndens og dødens onde sirkel«. Hvor direkte språket er, ser vi av folkets ordre til Bartimeus: »Hold munn!« brølte noen til ham« (Mark 10,48).

En kraftig revidert NT-oversettelse av *Levende Bibeln* kom på svensk (2003) og på norsk (kalt *Nye Levende Bibelen*, 2005). Revisjonen trekker teksten såpass mye tettere mot grunnteksten at J. Dagson mener den skal regnes som idiomatisk, ikke parafraserende, slik forgjengeren *Levende Bibeln* var (Dagson 2013, 142). Et forord løfter frem tre idealer: »korrekt«, »klar« og »naturlig«, som i gjengivelsen av Jak 2,1: »Bli derfor ikke imponert over den status enkelte mennesker har, men gjør likt mot alle.« 1 Pet 1,3 gjengis utradisjonelt: »La oss hylle Gud, han som [...]« Rom 8,16 lyder veldig varmt og hjertelig: »Guds Ånd hvisker mildt og trygt helt inn i hjerteroten at vi er barna hans.«

Det spennende og spesielle uttrykket »korsfeste sitt kjød« i Gal 5,24 løser *NLB* på en original måte: »De som tilhører Jesus Kristus, har spikret sitt gamle ego, med alle sine begjær og onde lyster, til Kristi kors.« Men ikke alle omskrivninger er like vellykket: »omvendelse« omskrives »slutte å synde og vende om til Gud« (Luk 13,2). Det lyder moraliserende, kan en mene at livet med Gud begynner med at vi »slutter å synde«?

Bibelen på Hverdagsdansk

Bibelen på Hverdagsdansk kom i en første utgave i 1992, også den »inspireret af« *The Living Bible*. Nye utgaver i 2007 ble ifølge forordet »strammet op utallige steder«, nå ut fra grunnspråkene. Språket er ment å være nettopp »hverdagsdansk«, ikke slang. Maria var »højgravid« (Luk 2,5), og hyrdene ved Betlehem fikk se at »hele landskabet lå badet i et strålende lys fra Guds herlighed« (Luk 2,9). Romerbrevet begynner slik: »Kjære medkristne i Rom!« (Rom 1,1). Gud gjorde Jesus »til syndebuk for oss alle« (Rom 8,3). Loven kalles vekselvis for »Loven« og »Toraen«. »Talsmannen« kalles »Vejlederen« (Joh 15,26). Oversettelsen ligger etter vår mening i grenselandet mellom sterkt idiomatisk og parafraserende.

Den Nye Aftale

I 2007 kom også Bibelselskabets Forlag med *Den Nye Aftale*, et Det nye testamente »på nudansk«, ikke »dadansk«. Denne ble lansert som en Bibel »uden nåde og barmhjertighed«. Også »miskundhed«, »retfærdiggørelse«, »under« og »synd« unngås helst. »Nåde« blir oftest gjengitt med »tilgivelse«, og »under« blir til »mirakel«. »Frukt« blir til »resultat« eller »udbytte«, »være barmhjertig« blir til »hjælpe«. I 2014 kom så *Begyndelsen og Tænkeren*, de første to gammeltestamentlige skrifter (1 Mos og Fork) i tilsvarende format.

Apostlenes Gjerninger kalles »Grundlæggelsen af de første menigheder«, og Johannes' Åpenbaring kalles »Afsløringen« (som en kriminalroman?). Også overskriftene er verdt et studium, som når Apg 8,1-24 introduseres som »imponerende

magi«, eller til Joh 18,25: »Tja, hvad er sandhed?«, eller til Apg 1,15-26: »Med indvoldene ud af maven«. Slike »sensationelle« overskrifter »låner virkemidler fra sensasjonspressen«, mener Viftrup (Viftrup 2011, 60).

Både *Den Nye Aftale* og *Begyndelsen og Tænkeren* har skapt mye debatt. En av oversetterne, Søren Holst, kaller det selv for et »formidlingsprosjekt«, eller »Bibelen i joggingbukser«. ¹⁰ »Sproget [i Den Nye Aftale] er fladt som et fortov«, mener Johannes Møllehave i *Politiken* (Glanowski 2007). Kristologien berøres når Matt 3,17 gjengis: »Ham er jeg fuldt ud tilfreds med« (Matt 3,17). Peter Legarth kommenterer: »Her ser det næsten ud til, at Jesus har bestået en eksamen med et tilfredsstillende resultat!« (Legarth 2008, 4). »Lovgerninger« gjengis i Gal 2,16-3,5 med »at holde de jødiske love«. Legarth kommenterer: »I dag er de jødiske love næppe et problem, men det er lovgerninger fortsat!« (Legarth 2008, 4).

Uttrykket »å samle glødende kull på hans hode« i Rom 12,20 blir her »Jeg skal nok gjøre ham helvede hedt«; Kirsten Nielsen kommenterer dette slik: »Interessant er det så, at Gud nu optræder som fyrbøder i helvede« (Nielsen 2008, 54). Hun synes generelt at oversetterne har vist »faglig dygtighed, stor energi og det nødvendige mål af fantasi«. *Begyndelsen og Tænkeren* unngår begrepet »velsignelse«, og erstatter det oftest med »livskraft«. Carsten Vang mener det »giver den et svækket og uklart budskab, [...]. Velsignelsen reduseres til noget dennesidigt, i retning af kraft og lykke i livet.« ¹¹

Gud kalles ofte i Det gamle testamente med et uttrykk som tradisjonelt oversettes med »Den allmektige«. *Begyndelsen og Tænkeren* gjengir det med »gavmild«; J.-A. P. Herbener kommenterer: »Det passer som fod i hose med en moderne liberalprotestantisk gudekonstruksjon, ifølge hvilken den kristne gud er en god, omsorgsfull og overbærende ven, snarere end en almægtig højesteretsdommer eller hjerggud« (Herbener og Rothstein 2014). »Derfor designer de deres gud som en kærlig og hjelpsom feel good-gud.« Bjørn Bredal mener at man slik forsøker »at lave om på Guds selvportræt«, uten at han er sikker på om Gud selv »retter sig efter det« (Bredal 2014).

Poul Damgaard beklager at »Israel« og »israelitter« dels er omskrevet og dels er blitt borte fra *Den Nye Aftale*, bevart kun tre steder (Mark 12,29; Luk 4,2 og Heb 8,9), men »strøget« 74 steder. Ofte erstattes det av »jøder« eller »oss jøder«. Damgaard spør om det har »indsneget sig antisemittisme«; ¹² Jan Frost i Ordet og Israel kaller det erstatningsteologi. ¹³

Fra et norsk ståsted er det forunderlig å lese den hissige debatt som Herbener og Rothstein dro i gang om Det danske Bibelselskabs angivelige misjonerende hensikter (»den implicitte missionsambition, der gemmer sig i Bibelselskabets nye tekst«) bak utgivelsen av *Den Nye Aftale* (Herbener og Rothstein 2014). Kan det overraske noen? Har det ikke i 200 år stått i Bibelselskabets egne statutter at de skal utbre Bibelen og fremme dens bruk?

The Message på svensk

The Message er blitt oversatt til svensk (Det nye testamente i 2012, Salmenes bok 2013). Oversetteren, Felix Larsson, har forholdt seg nesten like fritt til Eugene Petersons engelske original som Peterson er fri overfor grunntekstene.

Det vrimler av uvante formuleringer, som når David ber den »kärleksslösande Gud« om å »radera mitt brottsregister« (Sal 51,3-4), eller når Moses mener at levealderen kan nå 80 år »med lite tur« (Sal 90,10). Anakronismene blomstrer, som når Asaf i Sal 77,8 spør: »Är hans kärlek trött och sliten? Har hans frälsningslöfte nått best-före-datum?«.

The Messages gjengivelse av sensitive bibelavsnitt om sex har vakt debatt, både ut fra den engelske og svenske utgaven. Men også andre parafraserende oversettelser har mange svært frie gjengivelser, som i 1 Kor 6,9-10. Teksten gjengir en slags liste over dem som ikke skal »arve Guds rike«:

<i>Den Nye Aftale:</i>	<i>The Message</i> på svensk:	<i>Bibelen på</i> <i>hverdagsdansk:</i>
Folk der går på bordel, og som dyrker andre guder [...]. Utro ægtemænd, trækkerdreng, homoseksuelle, tyve og røvere, grådige mennesker, drankere og folk der løber med sladder [...]	Skrupelfria människor som inte bryr sig om Gud [...]. De som utnyttjar och kränker andra, de som utnyttjar och missbrukar sin sexualitet, de som utnyttjar och misshandlar jorden och allting på den [...]	[...] de, der lever i oprør mod Gud [...] Mennesker, der lever i seksuel synd eller utroskab, i homoseksualitet eller afgudsdyrkelse [...] tyveknægte, griske mennesker, drankere, spottere og svindlere [...]

Eksemplet viser hvor dristig et parafraserende konsept lett kan bli, også i antall ledd i teksten. *The Message* nedtoner sterkt de konkrete anvisningene om homoseksualitet. Til gjengjeld får de inn et ledd om vår forvaltning av jorden, knapt uten dekning i grunnteksten. John-Christian Eurell mener at Paulus har »censurerats«. Tilsvarende har skriftavsnitt om dommen og helvetesstraffen »antigen fördunklats eller censurerats bort«.¹⁴ Selv om vi ikke bruker ladede ord som »censur« eller »fordunkle«, vil vi gi kritikerne rett i at bibelteksten knapt har kommet til sin rett i slike omskrivninger.

Den norske Hverdagsbibelen

Det foreløpig siste bidraget i den norske bibelfloraen er *Hverdagsbibelen* fra Bibelforlaget, en parafrase utført av ekteparet Sten og Elsbeth Sørensen. Det nye testamente foreligger både som *Studiebibel for Tweens* (2013) og som *Hjertebibelen*

(2014). *Hjertebibelen* trykker bibelteksten sammen med reklame, oppskrifter, bokanmeldelser og sminketips som i et jentemagasin.

Språket er moderne, og apostelen taler om å »ha fokus på å spre evangeliet«. Oppdraget har slik hast at det ikke er »rom for å fokusere på sine følelser – enten man er glad eller lei seg« (1 Kor 7,29-30). Fariseerne, derimot, har »feil fokus« (Luk 11,44). At Ånden begynte »å manifestere seg« (Apg 10,44) speiler kanskje det vi kan kalle intern sjargong i pinsekarismatiske miljøer. Uttrykket »hor« er nokså konsekvent oversatt med »sex utenfor ekteskapet«. *Hverdagsbibelen* gjengir »miste sitt liv« i Luk 9,24 med »villig til å ofre visse ting i livet for Min skyld«. Men hvordan kan selve livet reduseres til »visse ting i livet«?

3. Hvordan løser de parafraserende oversettelsene viktige kjerneavsnitt?

Etter denne gjennomgangen av ulike parafraserende bibelutgaver skal vi nå gå over til en presentasjon og drøfting av hvordan viktige tekster eller begreper gjengis i parafraserende bibeloversettelser.

3.1 Fadervår

Gjengivelser av Fadervår er ofte den tekstdelen som skaper mest debatt, særlig i de første linjene. *Nytt Liv* fra 1978 endret nær sagt hvert ledd i bønningen: »Vår Far i himmelen, vi ærer ditt hellige navn. Vi ber om at ditt rike må komme snart. Må din vilje skje her på jorden, akkurat som den skjer i himmelen. Gi oss vår mat også i dag, som vanlig; og tilgi oss våre synder, akkurat som vi har tilgitt dem som har syndet mot oss. Før oss ikke ut i fristelse, men fri oss fra den onde.«¹⁵ Da oppfølgeren *NLB* kom 28 år senere, oversatte den derimot Fadervår helt likt kirkebibelen (*NO78*), inkludert den tekstkritisk usikre doksologien til slutt. Kanskje gjenspeiler det en utvikling når det gjelder synet på liturgi og tradisjon.

Bibelen på Hverdagsdansk velger helt å droppe »hellig«-aspektet og erstatter det med »ære«: »Må du blive æret! Må ditt rige bryde igennem!« Også *The Message* på svensk unngår »hellig«: »Visa vem du är«. Det er likevel viktig at oversettelsene antyder grunntekstens imperativ eller ønske, og ikke gjør leddet rent konstaterende, slik *Nytt liv* gjorde: »Vi ærer ditt hellige navn« (Matt 6,9), altså en konstatering av at kristne lovpriser Gud – ikke helt ulikt mange av lovsangene som synges i kristne ungdomsmiljøer.

Teologien som formidles gjennom disse valgene er ganske forskjellig. Grunnteksten åpner for at både Gud og mennesker kan være det implisitte subjektet.¹⁶ Ved å trekke inn »ære«, som *Nytt liv/En levende bok* gjør i Matt 6,9, blir bønningen i større grad en lovprisning, og poenget at Gud og disiplene skal gjøre hans navn hellig blir klart svekket.

3.2 Saligprisningene

Alle bibeloversettere støter på et krevende uttrykk i ordet »salig«, ikke minst i Matt 5,3-10. I Det gamle testamente er *ešer* et sentralt begrep for den rette relasjonen til Gud, *Jahvé*. Særlig i Salmene møter vi *ašrê* i utrop eller tilsagn, både

i 2. og 3. person, klassisk uttrykt i Sal 32,1: »Salig er den som har fått sin overtredelse forlatt og sin synd skjult.« Hebraisk har et annet viktig ord for »velsigne« (*bārak*), også som partisipp og adjektiv (*barûk*). Saklig sett skjelner altså Bibelen mellom »salig« og »velsignet«.

Det greske *makarios* ville trolig for en greker i antikken ha tydelig religiøs klang, også om vedkommende ikke kjente Det gamle testamente eller jødedommen. Paradoksene ville trolig *rope* til ham, om han fikk høre at »salige er de som sørger« eller »salige er de som blir forfulgt for rettferdighets skyld« (Matt 5,4 og 10).

De norske oversettelsene *Nytt Liv/Bibelen Del 2* lar saligprisningene bli rent karakteriserende. Vers 3a lyder slik: »Ydmyke mennesker er meget lykkelige!« Tilsagnet er borte, og det lyder nærmest som et visdomsord, helt uavhengig av en gudsrelasjon, presis som *The Living Bible*: »Humble men are very fortunate!«. Jfr. vers 4: »De som sørger er lykkelige! For de skal trøstes.«

NLB gir derimot andre del av utsagnet en sterk religiøs klang: »Lykkelige er de som innser at de trenger Gud, for de skal få være Guds eget folk.«¹⁷ Den samme tendensen har *Bibelen på Hverdagsdansk*: »Velsignede er de, der erkender deres afhængighed af Gud, for de skal få del i Guds rige.« *Den nye Aftale* gjengir setningen som en betingelse: »I er heldige hvis I er fattige og har fået Helligånden, Guds rige tilhører jer.« Forskjellen fra en tilsigelse til en betingelse må sies å være betydelig, og teologisk problematisk.

Helt annerledes er *The Message* på svensk: »Lyckliga är ni när ni inte vet vad ni ska ta er till. Ju mindre det är av er i det ni gör, desto mer är det av Gud och hans styre«. Her er parafrasen ekstremt fri. Vi ser også hvor ordrike slike omskrivninger ofte blir.

3.3 Gjengivelsene av gudsrikeuttrykk

Et svært interessant og kontroversielt tema gjelder forståelsen av uttrykket *basileia tou theou/basileia tōn ouranōn*, tradisjonelt gjengitt med »Guds rike«. Men mange vil erstatte »rike« med »herrevelde« for å få frem en mer dynamisk side. Schindler brukte flere ulike gjengivelser, som »Guds Magtovertagelse«, »Guds Verdensherredømme«, »Guds Beherskelse af Sjelen« [*sic!* Luk 13,20], »Guds Verden«, »Guds Stat« og »Guds Religion«. *The Message* gjengir den andre og tredje bønningen i Fadervår uten noen referanse til at riket tilhører Gud: »Gör allting bra; låt det bli på bästa sätt – her nere precis som där uppe«. Da formidles ikke lenger tanken om et eskatologisk *gudsrike*, men teksten dreies i etisk eller politisk retning.

Den norske *NLB* omskriver konsekvent alle uttrykkene, ofte med »der Gud bestemmer« og »Guds nye verden«, altså uttrykk som knytter »Guds rike« til Guds makt og herredømme. En mer soteriologisk forståelse finnes også: »Gud vil frelse menneskene og gjøre dem til sitt eget folk«.

Hva så med Matt 13,52 og uttrykket »hver skriftlærd som er opplært for himlens rike«? Variantene er: »de som studerer Skriften og forkynner fra den« (*Hverdagsbibelen*); »Hver person som kjenner til Skriften, og nå hører til det folk som

Gud regjerer over« (NLB); »Disse eksperter på jødisk lov som nå er mine disipler« (Nytt liv), og »De skriftlærde, som også lytter til det jeg har å si dem« (Bibelen del 2).

3.4 Hustavlene

Hustavlens anvisning om koners »underordning« under sin ektemenn er utfordrende, både saklig og for bibeloversetterne. Både Den nye Aftale og *Bibelen på hverdagsdansk* bruker ordet »underordne«, mens den norske NLB bruker »underordne« når det tales om myndigheter (Rom 13,1; Tit 3,1 og 1 Pet 2,13), men omskriver det når det gjelder ekteskapet: »Dere gifte kvinner skal sette deres menn foran dere selv« (Kol 3,18).¹⁸ Tilsvarende sier *Hverdagsbibelen* at koner skal vise »respekt og ydmykhet« for ektemennene, mens de bruker »underordne« overfor myndigheter (1 Pet 2,13).¹⁹ Den svenske oversettelsen av *The Message* omskriver leddet slik: »Ni som är hustrur, ha förståelse för era män och stötta dem« (Ef 5,22 og Kol 3,18), mens underordningen mot myndighetene uttrykkes med »lyd« (1 Pet 2,13). Her kan man ane en viss tilpasning til det politisk korrekte.

Den frihet oversetteren har i parafaserende prosjekter, går ofte i retning av å nedtone det kontroversielle og dra teksten i retning av det politisk korrekte. Men den kan også brukes i motsatt retning. Vi mener å finne eksempler på det i *Bibelen på Hverdagsdansk* til 1 Kor 11,1-12, der særlig v.10 får en lang og problematisk gjengivelse: »Derfor skal kvinden have en beskyttende autoritet over sig – og ved at tildække sit hoved viser hun over for den åndelige verden, at hun er villig til at underordne sig.« Samme vers lyder i DO92: »Derfor må kvinden af hensyn til englens have noget på hovedet som tegn på myndighed.« 15 ord ble til 30, og vi spør hvor de siste 15 ordene kom fra. Vi deler ønsket om å la teksten om nødvendig korrigere vår tids tanker om kjønn, men her har parafaseringsens muligheter blitt strukket for langt. Den samme tendensen ser vi i 1 Tim 2,15.

4. Konfesjonelle tendenser

Alle bibeloversettelser vil i noen grad farges av oversetternes kirkelige bakgrunn – eller mangel på sådan. En kan likevel ikke fri seg fra et inntrykk av at parafaserende oversettelser i sterkere grad gir rom for oversetterens egen posisjon enn en strengt konkordant oversettelse gjør. Her er det gjerne slik at vi først reagerer når vi leser noe som kommer i konflikt med vår egen posisjon. Det kan hvem som helst merke om en forsøker å lese Jehovas Vitners bibeloversettelse *Ny Verdenoversettelsen av De hellige skrifter* (Bøe 2011).

En reformert nattverdforståelse kommer til uttrykk i *Nytt Livs/Bibelen del 2s* gjengivelse av Luk 22,20 der vinen (bare) er et »tegn« på noe annet: »Denne vinen er tegnet på Guds nye pakt – en pakt som er beseget med det blod som jeg skal utøse som et offer for dere.« Tilsvarende finner vi i *Hverdagsbibelen*, hvor »Dette begeret står for en ny og bindende avtale mellom Gud og mennesker« (1 Kor 11,25), og ikke »er«, som i grunnteksten.

Av dåpstekster ser vi at *Nytt Liv* i 1977 gjenga 1 Pet 3,21 slik: »I dåpen vitner vi at vi er blitt frelst fra døden og dommen.« Dette ble imidlertid forandret i *Bibelen del 2* til: »I dåpen blir vi frelst fra døden og dommen.« Teologisk er det stor forskjell på dåpen som menneskets vitnesbyrd eller som Guds faktiske gjerning. Iver Larsen hevder at sakramenter ikke hører hjemme i Det nye testamentet, og at det er derfor han i *Bibelen på Hverdagsdansk* har oversatt Matt 28,19 med å døpe »til Faderens og Sønnens og Helligåndens navn«, ikke »i«; »derved forsvinder det sakramentale fra dåpen«, mener han.²⁰ *Hverdagsbibelen* preges klart av et syn på dåpen som en bekjenneshandling: »For dere er alle blitt Guds barn på grunn av troen på Jesus Kristus. Når dere så lar dere døpe, forteller dere omgivelsene at dere vil leve et liv der Kristus dominerer dere« (Gal 3,27; våre uthevelser). Ved å føre inn »så«, omskaper de teksten til to-leddet og den ser ut til å vise til to faser. Ved å føre inn »forteller dere omgivelsene« gjøres teksten til en bekjennelse. Tilsvarende føyes også ekstraord inn i Rom 6,3-4, slik at fokus ved dåpen flyttes til menneskets handling: »I dåpen viste vi oss villige til å følge Ham – og bli begravd med ham« (våre uthevelser).

Slike omskrivninger markerer en tydelig teologisk tendens til at man forstår dåpen som en handling som naturlig følger etter at man kommer til tro, og som primært er en handling nyfrelste gjør til vitnesbyrd for omgivelsene. Slik ser vi antydninger til konfesjonelle tendenser, uten at en alltid kan se om parafraserende oversettere nødvendigvis har en direkte konfesjonell agenda.

5. Avsluttende betraktninger

Vi har sett hvordan kategorien »parafraserende bibeloversettelser« rommer mange og nokså forskjellige tendenser. Også svensk, dansk og norsk har fått et betydelig antall slike oversettelser, dels som direkte oversettelser fra engelsk, dels som selvstendige skandinaviske tiltak.

De fleste av de biblene vi her har omtalt kommer »nedenfra«. Et stykke på vei representerer de en slags »Theologie von unten«. De er vokst frem utenom de store bibelselskapene og kirkene, noen ganger på initiativ av enkeltpersoner (som *The Message*), andre ganger ut fra svært konkrete brukerbehov (som *Die Volxbibel*). Det er religionssosiologisk interessant. I noen grad gjenspeiler også salgstall og brukergrupper slike tendenser. Men unntaksvis er parafraserende oversettelser laget av store bibelselskap (som *Den Nye Aftale*).

Det som likevel står for oss som et hovedspørsmål er hvorvidt en parafraserende oversettelse bør kalles »nøyaktig«. Søren Holst, som har oversatt deler av *Den Nye Aftale*, innrømmer at de måtte »[...] lade nogle kulturhistoriske pudseløjerligheder gå fløyten for til gengæld at få en umiddelbart forståelig tekst«.²¹ Ane Friis Viftrup konkluderer sin store studie av *Den nye Aftale* med at premissene for denne »nødvendigvis må blive mere fortolkende end 1992-oversættelsen« (Viftrup 2011, 32). Vår drøfting av noen sentrale eksempler viser at den konklusjonen dessverre ofte ligger snublende nær. Parafraserende bibler ender veldig ofte med

å bli mindre nøyaktige, blant annet blir distinksjoner ofte droppet som når både »eldste« og »tilsynsmenn« i *The Message* kalles »ledere«.

Den svenske bedehusbevegelsen ELMs läroråd har i en lengre utredning drøftet mangfoldet av svenske oversettelser. Den enkelte anbefales »inte parafras, eller ungdomsbibel« til sin bibellesning (*ELMs läroråd* 2013).

En annen ting vi vil løfte fram er at selve kvaliteten på »håndverket« ofte er varierende. Det gjelder det språklige uttrykket, forholdet til grunntekstene, politisk korrekthet, konfesjonelle tendenser og til tider billig publikumsfrieri.

Dermed er det, etter vår mening, ikke tilrådelig for den enkelte å gå over til å bruke parafraserende bibler som sin eneste bibel eller som sin hovedbibel. Til det er de ikke tett nok på kildetekstene. Derimot tror vi at mange forkynnere, prester og lærere kan hente mye godt fra parafraserende bibeloversettelser når det gjelder det kommunikative. De kan hjelpe formidleren til å nyformulere seg og til å hente inn ord, uttrykk, bilder og assosiasjoner som beriker både egen bibellesning og formidlingen. I alle fall er det viktig å være orientert og innlest på hva slags bibeltekst våre tilhørere ellers kjenner.

Vi er enige med J. Dagson når han – til tross for floraen av nye bibeloversettelser – savner »en literal översättning i modern tid.«²² Kanskje vi faktisk heller mangler bibeloversettelser i den andre enden av skalaen enn den idiomatiske eller parafraserende, ikke minst med tanke på studier i høyskoler og universiteter.

Noter

- 1 The Message gjør her indirekte tale om til direkte (guds)tale, som et skriftsitat.
- 2 Ingen bibeloversetter kan helt unngå å måtte parafrasere enkeltord eller uttrykk. Et eksempel vi kjenner godt er *sarx* (»kjøtt«, »kjød«), som selv i en kirkebibel som Det norske Bibelselskaps oversettelse fra 1978 ble omskrevet på mer enn 30 ulike måter. Hvis den *generelt* hadde vært like omskrirende som den var i sin gjengivelsene av *sarx*, ville også den oversettelsen utvilsomt blitt kalt en parafraserende oversettelse.
- 3 *Oxford Paperback Dictionary and Thesaurus*. «Paraphrase».
- 4 Se anmeldelse ved Bøe (Bøe 2014).
- 5 Jfr. www.iclnet.org/pub/resources/text/cricri-jrnl/web/crj0176a.html. Lesedato den 15. september 2014.
- 6 En utmerket oversikt over 38 ulike tyske bibeloversettelser finnes i et 40-siders hefte av Haug 2008.
- 7 Det finnes oversikter over svenske bibeloversettelser ved Jonas Dagson (Dagson 2013), og norske oversettelser frem til 2011 (Bøe og Holmås, 2011). Tilsvarende bok mangler til nyere danske oversettelser.
- 8 *Boken* er påført »Imprimatur« og »Nihil obstat«, som viser at den har vært gjennom offisiell katolsk godkjenning.
- 9 På omslaget står det: »Etter en idé av Dr. Kenneth Taylor«.
- 10 Holst, Søren. www.videnskab.dk/kultursamfund/ny-bibel-versaettelse-giver-adam-og-eva-joggingbukser-paa.html. Lesedato den 25. juni 2015.
- 11 Vang, Carsten. 2014. »Velsignelsen der forsvandt«. <http://teologi.dk/blog/velsignelsen-der-for-svandt/>. Lesedato den 27. august 2015.
- 12 Damgaard, Poul. »Åbent brev til Det Danske Bibelselskab.« www.noer.info/1-dk/detprofetsiek/detprofetsiek0170.html. Lesedato den 18. juni 2015.
- 13 Frost, Jan. »Den teologiske strid om Israel.« www.ordetogisrael.dk/artikler.php?action=laesartikel&id=438. Lesedato den 18. juni 2015.
- 14 www.varldenidag.se/kultur/2013/01/16/The-Message-en-granskning/. Lesedato den 1. juli 2015.

- 15 Bønnen er varsomt revidert i 1988-utgaven.
- 16 Verbet *hagiastheto* står i imperativ 3. person passiv og er en tiltale til navnet, noe som åpner for denne dobbeltheten hva gjelder implisitt subjekt.
- 17 Men kan en saligprisning omskrives med »en ekstra belønning« (Luk 12,38), slik *NLB* gjør?
- 18 Kravet i 1 Tim 3,2 om at en tilsynsmann skal være »én kvinnes mann«, blir i *NLB* omskrevet med kravet om å være »trofast i ekteskapet«.
- 19 Et annet kjerneord i hustavlene er »hode« (*kefalē*). Mannen kalles for kvinnens »hode« i Ef 5,23 og 1 Kor 11,3. *NLB* og *Hverdagsbibelen* gjengir det med »leder«, mens *Den Nye Aftale* derimot har »overhode«, og gjør slik teksten alt annet enn tidsriktig og politisk korrekt. *Nytt Liv* skriver: »For en ektemann bestemmer over sin hustru«.
- 20 »Iver har oversat hele Bibelen.« www.frikirkenet.dk/artikler/33419/33421/37922/. Lesedato den 25. juni 2015.
- 21 Holst, Søren. »Ny bibel-oversættelse giver Adam og Eva joggingbukser på.« www.vi-denskab.dk/kultur-samfund/ny-bibeloversaettelse-giver-adam-og-eva-joggingbukser-paa.html. Lesedato den 25. juni 2015.
- 22 Dagson, J.: www.dagen.se/kultur/hanj%C3%A4mf%C3%B6r-21-svenskabibel%C3%B6v. Lesedato den 1. juli 2015.

Litteratur

- Begyndelsen og Tænkeren. Første Mosebog og Prædikerens Bog på nudansk.* 2014. København: Det danske Bibelselskab.
- Bibelen.* 1978. Oslo: Det norske Bibelselskap.
- Bibelen.* 1992. København: Det danske Bibelselskab.
- Bibelen på Hverdagsdansk.* 2007. København: Forlaget Skandinavia.
- Bjørneboe, Jens. 1951. »Nye, norske evangelister«. *Ordet* 2 (8): 231-232.
- Bredal, Bjørn. 2014. »Bibelselskabet er ved at opfinde en venlig Gud«. *Politiken*, den 24. november 2014.
- Bøe, Sverre og Geir Otto Holmås. 2011. *Når Ordet blir norsk. Norske bibeloversettelser 1945-2011.* Trondheim: Tapir.
- Bøe, Sverre. 2011. »Jehovas vitners bibeloversettelse *Ny Verden*«. *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 82 (3): 169-187.
- Bøe, Sverre. 2014. »Bibelen på Hverdagsnorsk«. *Dagen*, den 23. januar 2014.
- Dagson, Jonas. 2013. *Vilken Bibel? En presentasjon, analys och jämförelse av tju-goen svenska översättningar.* Handen: XP Media.
- Den nye Aftale; Det Nye Testamente på nudansk.* 2007. København: Bibelselskabets Forlag.
- Det nye testamentet. Nye Levende Bibelen* (Norsk oversettelse, her forkortet *NLB*) 2003/2005. Herrljunga: Det Internasjonale Bibelselskapet.
- Die Volxbibel 3.0 Reloaded, Neues Testament.* 2009. München: Pattloch Verlag.
- ELMs Läröråd. 2013. *Frågan om bibelöversättning. Svar från ELMs Läröråd*, April 2013.
- En levende bok, Det nye testamentet.* (Norsk oversettelse). 1978. Stockholm: Boken Til Alla/Living Bibles International (= *Nytt Liv*). Også utgitt som *Bibelen Del: 2. Ny og bearbeidet opplag av Det levende testamentet.* 1988.
- Glanowski, Sara Maria. 2011. »Hej far!«. *Politiken*, den 17. november 2007.
- Good News for Modern Man.* 1966. New York: American Bible Society.

- Grönlund, Eric. 1962. *'Vi vann!' sa Markus. Evangelium enligt Markus, för ungdom fritt återberättat från grekiskan* [også kalt *Raggarebibeln*]. Stockholm: Berghs Förlag.
- Haug, Hellmut. 2008. *Deutsche Bibelübersetzungen*. Wissenswertes zur Bibel 6. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Herbener, Jens-André og Mikael Rothstein. 2014. »Den nye bibel er kristen misjon«. *Politiken*, den 30. desember 2014.
- Hjertebibelen, Det Nye Testamentet fra Hverdagsbibelen*. 2014. Bibelforlaget/Hermon.
- Holbek, Jan Arild. 2013. »Vil ta bort 'fartsdumpene' i Bibelen«. *Vårt Land* d. 17. desember 2013.
- Hverdagsbibelen*, se *Studiebibel for Tweens*.
- Legarth, Peter. 2008. »To friske bibeloversættelser«. *MF-bladet* 38 (2): 4.
- Nielsen, Kirsten. 2008. »Den Nye Aftale. Oversættelsen af Det Nye Testamente til nudansk«. *Dansk Teologisk Tidsskrift* 71 (1): 50-54.
- Nytt Liv. Norsk utgave av The Living New Testament*. 1978. Oslo: Biblicum.
- Peterson, Eugene H. 1993. *The Message: The New Testament in Contemporary English*. Colorado Springs: Navpress.
- Raggarebibeln*, se Grönlund.
- Schindler, Peter. 1953. *Det Nye Testamente, gengivet paa dansk*. København: Arne Frost-Hansens Forlag.
- Schröter, Jens. 2007. »Ein fettes Comeback für Jesus«. *Die Welt*, den 31. oktober 2007.
- Seidelin, Anne Sophie og Paul Christian Seidelin. 1974. *Det nye testamente*. København: Det danske Bibelselskab.
- Studiebibel for Tweens*. 2013. Bibelforlaget/Hermon Forlag.
- Taylor, Kenneth N. 1971. *The Living Bible, Paraphrased*. Wheaton: Tyndale House.
- The Message; Det Nya Testamentet på svenska*. 2012. Översättning Felix Larsson. Örebro: Libris.
- The Message; Psaltaren på svenska*. 2013. Översättning Felix Larsson. Örebro: Libris.
- Viftrup, Ane Friis. 2011. *I begyndelsen var Ordet – siden skulle det oversættes. En oversættelseskritisk vurdering af Den Nye Aftale – Det Nye Testamente på nudansk*. København: Bibelselskabets Forlag.
- »Vær ikke redde!« *Evangeliet etter Markus oversatt for ungdom*. 1951. Oversatt av Vemund Skard og Torbjørn Osnes. Oslo: Det norske Bibelselskaps Forlag.
- Werner, Roland, 2010. *Das Buch. Neues Testament*. Witten: SCM Brockhaus.

Forfattere

Sverre Bøe
Fjellhaug Internasjonale Høgskole
Sinsenveien 15
NO-0572 Oslo
sboe@fjellhaug.no

Knut Kåre Kirkholm
Fjellhaug Internasjonale Høgskole
Sinsenveien 15
NO-0572 Oslo
kkirkholm@fjellhaug.no

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktionsuafhængig fagfælle vurdering.